

HISTORIEN OM  
GUNNAR JEGRELIUS

---

## **GUNNAR JEGRELIUS – THE STORY**

Gunnar Jegrelius levde mellan 1921 till 1981. Han utbildade sig till kemiingenjör och arbetade under mitten av 1940-talet på mjölkcentralen i Stockholm. Under den perioden började han, tillsammans med sin fru Ruth, experimentera med att ta fram nya miljövänliga tvättmedel då han ansåg att de som fanns inte var tillräckligt bra.

Experimenten ledde till en industriell tillverkning inom bolaget Glykocid AB som 1966 flyttade sin verksamhet från Stockholm till Vadstena vid Vätterns strand. Vid det laget hade Gunnar Jegrelius intresse för miljöfrågor breddats till ett djupt samhällsengagemang rörande problematiken med diffus spridning och exponering av farliga ämnen. Då företaget Glykocid AB gick bra fick Jegrelius möjlighet att inom Glykocid AB bygga upp ett internt forsknings- och utvecklingsbolag med namnet Glykocid Research AB, där Gunnar ägnade all sin kraft åt vad vi idag kallar för miljödriven produkt- och affärsutveckling. Kärnan i Glykocid Research ABs verksamhet var uppbyggnaden av ett unikt tvärvetenskapligt arkiv baserat på ämnens olika egenskaper var för sig och i komplexa blandningar i produkter.

## **LÅGRISKKEMINS FADER**

Mellan åren 1965 till 1981, då Gunnar Jegrelius hastigt avled, verkade Gunnar som nationell (bl.a. inom ingenjörsvetenskapsakademien) och internationell expert (bl.a. WHO och FN) på området farliga ämnen i produkter. Gunnar fyllde under denna tid en viktig funktion i samhället med sina kunskaper och sätt att arbeta då varken Statens Naturvårdsverk eller Kemikalieinspektion ännu hade bildats. Gunnar Jegrelius var en mycket aktiv lobbyist som propagerade för en striktare kontroll och övervakning av kemikalier i samhället. Han var delaktig i de flesta miljögrupper av betydelse på 60- och 70-talet i Sverige och då oftast som sekreterare. I den donation som Jegrelius förfogar över finns ett unikt och mycket rikt material som beskriver den moderna miljörelsens födelse i Sverige under denna tid, från politiska förhandlingar till konkret görande ute i samhället.

Det kanske mest intressanta i donationen från Gunnar Jegrelius är på det sätt som Gunnar arbetade med produktutveckling, både i sitt eget företag men även som konsult åt andra företag och deras produktutvecklingsavdelningar. Inom Glykocid Research AB byggde Gunnar upp ett komplett analyslaboratorium där produkternas innehåll av farliga ämnen analyserades och tolkades.

Genom att systematiskt samla på recepturer från det egna arbetet och i den vetenskapliga litteraturen byggdes ett forskningsarkiv upp som än idag håller en förbluffande hög kvalitet. Kärnvärdet är inte de kemiska och toxikologiska data i sig utan hur denna kunskap är insamlad i ett tvärvetenskapligt industritänk som sträcker sig från enskild substans till komplett produkt i ett livscykelperspektiv som innefattar hela innovationsutvecklingsprocessen.

Detta arbetssätt är än idag unikt och en värdegrund för Jegrelius utvecklingsarbete med Smartare produktval och innovationsupphandling.

## **HISTORIEN BAKOM ARVET**

Efter Gunnar Jegrelius bortgång 1981 såldes Glykocid Research ABs forskningsarkiv till Plast- & kemiföretagens branschorganisation (dåvarande Kemikontoret) i Stockholm. Kemikontoret hade svårt att till fullo nyttja informationen vilket medförde att arkivet 1987 flyttades till Mitthögskolan i Östersund. Flytten var en del av ett kunskapsprojekt om

hushållning i kristid inom Överstyrelsen för Civil Beredskap (ÖCB). Den drivande personen bakom flytten, och den tänkta vitaliseringen av arkivet, var biträdande professorn Lars Thofelt som tidigare hade haft en personlig kontakt med Gunnar Jegrelius i arbetet med att bygga upp den nya ekoteknikavdelningen inom Mitthögskolan. Under åren 1987 till 1989 drevs bl.a. ett utvecklingsprojekt kring arkivet som ex. gjorde det möjligt att söka och hitta information på ett bättre sätt. Projektledaren för detta arbete var ekoingenjören Peter Mosten. Under hela nittioalet användes kunskap från arkivet i undervisning och forskning inom ekoteknikprogrammet i Östersund.

En överenskommelse slöts år 2000 med Mitthögskolan att arkivet skulle doneras till Jämtlands läns landsting för att där utgöra grunden till en regional utvecklingsinsats inom området hälsa och miljö med fokus på miljödrivna marknader, farliga ämnen och innovationsutveckling.

## **JEGRELIUS ARKIV SOM INSPIRATIONSKÄLLA FÖR PRODUKTUTVECKLING**

Donationen från Glykocid Research AB utgörs idag av ca 6 miljoner dokument motsvarande ca 800 hyllmeter material. Materialet sträcker sig från 1600-talet till år 1981 och innehåller många unika dokument, framförallt från 1966 och bakåt i tiden. Dessa dokument om ämnens farlighet är idag relativt svåra att få veta om i moderna databaser.

Arkivet innehåller även 8000 handböcker om olika ämnen, 1000-tals olika interna utredningar från Glykocid Research AB kompletterat med rapporter från myndigheter, organisationer och företag världen över, 4000 monografier om ca 50 000 tekniska substanser tillverkade i större mängder än 500 kg per år samt 300 särskilda substansmonografier.

Kärnområden i arkivet är tvärvetenskaplig kunskap inom växtkemi, naturprodukter och moderna syntetiska kemikalier med fokus på analytisk kemi, toxikologi och riskbedömning.

Kunskap är på ett unikt sätt systematiserad tillsammans med enskilda produkter och uppslag till nya innovativa lösningar utifrån ämnens kända farlighet. Produktgrupper som är särskilt rikt representerade i arkivet är detergenter, kosmetika, hygienprodukter och livsmedel av olika slag.

Som inspirationskälla för innovatörer och företag som ser affärsvärden med att utveckla och på marknaden kunna leverera kvalitetsprodukter fria från farliga ämnen vet vi idag att arvet från Gunnar Jegrelius kan vara en guldgruva.

## **DET GODA EXEMPLET BJÖRKSÄVSVIN**

När ekoingenjören Peter Mosten i slutet av 80-talet arbetade på Mitthögskolan med att utveckla ett söksystem för att hitta information i Jegrelius arkiv kom han i kontakt med en mycket gammal receptur på en dryck baserat på björksav. Upprinnelsen var ett intresse för det naturliga sötningsmedlet xylitol. I den om att utveckla ett vin baserat på björksav som naturlig råvara växte i takt med framgångsrika försök hemma i Peters garage. 2004 var tiden mogen för Peter att lämna Jegrelius Forskningscenter (som han varit med om att starta) för att på heltid ägna sig åt företaget Björksavsprodukter i Åre AB.

Efter flera års produktutvecklingsarbete finns nu det Jämtländska mousserande björksavsvinet SAV till försäljning. Företaget har förlagt sin produktion till F4's gamla produktionskök på

Frösön. Du kan hitta mer info om företaget och historien bakom produkten på hemsidan ([www.sav.se](http://www.sav.se))

## FRAMTIDSPROJEKT

Arvet från Gunnar Jegrelius livsgärning förtjänar att uppmärksammas och dra lärdom av. Jegrelius Forskningscenter vill komma i kontakt med människor som har arbetat med Gunnar eller på andra sätt har kommit i kontakt med hans förehavanden.

Ett område som vi ser som särskilt angeläget för samarbeten är den unika miljöhistoriska kunskap om farliga ämnen som finns bevarad i arkivet. Unika nedteckningar finns om klassiska miljögifter som ex. DDT, PCB och bly. Vi har unik dokumentation om tidiga produkter där dessa fanns och tidigare hemliga protokoll där problematiken kring dessa diskuterades, både inom näringslivet, myndigheter och miljögrupper, från 1940-talet fram till Gunnars död 1981. Vår bedömning är att materialet är så pass rikt att en eller flera doktorsavhandlingar inom ämnet miljöhistoria skulle kunna vara möjligt.

Är du intresserad eller sitter på uppslag om hur detta arv skulle kunna tillgängliggöras är du välkommen att höra av dig till Jegrelius – Institutet för tillämpad Grön kemi.

([www.jegrelius.se](http://www.jegrelius.se))

